

AMICS DEL PAÍS

SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA
D'AMICS DEL PAÍS -1882-

**2014,
CRUÏLLA DE CAMINS
CAP A UN FUTUR INCERT**

————— Josep Ramoneda —————

Conferència pronunciada en l'acte solemne
del lliurament dels Premis Anuals de la SEBAP
celebrat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona

17 de març de 2014

Els textos d'Amics del País

SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA
D'AMICS DEL PAÍS

2014, cruïlla de camins cap a un futur incert

Josep Ramoneda
Filòsof i periodista

Conferència pronunciada en l'acte solemne
del lliurament dels Premis Anuals de la SEBAP
celebrat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona

17 de març de 2014

Edita: Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País

Alcalde Trias, president Roca, moltes gràcies per haver-me invitat a participar en aquest acte. Bona nit a tothom.

L'any passat, quan vaig fer unes notes que em va demanar en Miquel Roca sobre com havia sigut aquest any que acabava, el vaig posar sota l'advocació de la idea de transició. Clar, la idea de transició en aquest país té grans connotacions –en Miquel Roca ho sap millor que ningú–; en vam passar una, ara estem parlant d'una altra aquí. Però jo crec que, finalment, donant-hi voltes, probablement la transició, sobretot a partir de la revolució industrial, en què tot es va accelerar, potser és l'estat natural d'estar en el món que ens correspon. El que passa és que hi ha una certa voluntat, un cert desig, de trobar punts d'equilibri que donin unes certes referències, una certa comoditat, que no donin la sensació que tot està bellugant permanentment. I això és el que fa que de tant en tant pensem “bé, ja hem trobat un ordre que més o menys funciona”. Però si hi pensem bé, aquests ordres són bastant més efímers del que sembla; ens semblava que sortíem d'un ordre imponent, que era l'ordre de la guerra freda, en què tot estava perfectament previst i sabíem perfectament cadascú què havia de fer en cada moment i fins on podia arribar i fins on no podia arribar. Aquí, vam sortir d'un ordre regit pel franquisme, vam construir un altre ordre que ha tingut una estabilitat prou gran –abans ho comentàvem–, i aquest nou

ordre, que ara tenim la sensació que està en convulsió, doncs tot plegat té més de trenta anys. És a dir, que les coses passen i canvien molt més de pressa del que sembla. I probablement ens hi haurem d'acostumar cada vegada més.

Per què? Doncs perquè especialment els grans canvis tecnològics estan generant una realitat que fa que les coses vagin més de pressa que les idees, i hi hem de córrer darrere; hi hem de córrer darrere per poder-les dominar, perquè en el fons la raó per la qual som aquí és perquè les tecnologies no ens dominin a nosaltres, sinó que ens serveixin de pròtesi per poder dominar millor l'espai en què estem i poder, per tant, tots plegats, viure millor. Si les tecnologies se'ns mengen, com en certa manera preconitzava, o preveia Heidegger, doncs acabarem molt malament. Si no som capaços que els instruments siguin instruments al nostre servei... Ara, és clar, això exigeix unes capacitats i unes responsabilitats d'altíssim nivell. Jo faré unes pinzellades de dalt a baix, perquè em sembla que no hi ha cap problema que no s'hagi de mirar amb perspectiva global avui. El món s'ha fet definitivament petit i les coses que passen en una punta, encara que ens costi d'entendre-ho i assumir-ho, encara que seguim sent molt locals i nacionals, ens afecten, ens impacten i, a més, contaminen. Hi ha aires, vents, que circulen constantment d'una direcció a l'altra. Doncs començaré pel global per anar baixant a Europa i acabar a Catalunya, amb unes

consideracions, evidentment, que seran simples pinzellades. L'any passat hi va haver un primer senyal interessant que això que s'anava apuntant, que estàvem passant d'un món unipolar a un món multipolar, era seriós. A la caiguda del mur de Berlín es van fer moltes fantasies. Alguna va ser especialment fantasiosa: la idea de la fi de la història, que s'havia acabat la contradicció i el conflicte. Altres, molt interessades: la construcció de l'enemic amb la doctrina del conflicte de civilitzacions. Però ara, ara s'estan començant a concretar les coses i de les fantasies estem passant a realitats de poder importants. I la Xina ja fa temps que ens ho ha insinuat, la Xina que sustenta amb la màgia del riu Iang-Tsé, amb el poder de la civilització Huang i amb el poder de la tecnologia que han aconseguit, no téper què no tornar a ser la primera potència mundial com va ser-ho durant tants anys al llarg de la història. I Rússia vol sortir de la humiliació i del fracàs que va ser l'esfondrament de l'antiga Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

L'any passat hi va haver un primer senyal preocupant: el president dels Estats Units va sortir a anunciar una intervenció militar a Síria i va haver de fer marxa enrere per uns moviments d'un senyor a qui no se li pot negar que és agosarat i té sentit de l'oportunitat: el senyor Putin. Era un senyal. Bé, doncs aquest senyal s'acaba de concretar d'una manera molt més rotunda; amb la seva voluntat d'aparèi-

xer com a actor polític, geopolític, de primera magnitud, s'ha fet amb Crimea sense tirar un sol tret i fins i tot amb una cosa bastant original i pintoresca: amb tropes amb uniforme però sense bandera, que em sembla que és una cosa que no s'havia vist mai a la història de la humanitat. Però ja la té. Ja la té. I les dues grans potències econòmiques mundials, els Estats Units i la Unió Europea, han estat incapaces d'impedir-l'hi. El solemne principi que les fronteres d'Europa eren inviolables ha durat una setmana. Una setmana. Uns moviments de tropes, tropes autèntiques i tropes falses del senyor Putin, i un referèndum organitzat de qualsevol manera. Per tant, sí, aquest trànsit està entrant en una fase que d'alguna manera podríem considerar que pot començar a ser decisiva.

Un altre exemple: les revolucions àrabs. És sabut que tota revolució acaba amb un cert retorn a l'ordre. Sempre després de la revolució apareix un Napoleó; de vegades per bé i d'altres vegades per mal. Als països àrabs ha passat una cosa semblant: aquell esclat d'unes noves generacions desitjoses de canvi i de llibertat ha acabat en situacions que es troben molt lluny de la situació que desitjaven els que es van mobilitzar en el seu moment, amb característiques diferents a cadascun dels països: algunes catastròfiques, com la guerra de Síria; altres amb una reconstrucció d'una dictadura militar, com a Egipte... Amb una excepció, tanmateix; i aquesta

excepció —com deia abans en Miquel, cal subratllar les coses que realment són noves i positives— la tenim a Tunísia. A Tunísia s'ha aconseguit —ja veurem quant durarà— una cosa que semblava impossible: la conciliació entre democràcia i religió islàmica. Llegeixo, perquè em sembla que valen la pena, les paraules d'un jurista tunisià, Yadh Ben Achour, a propòsit de la constitució que es va aprovar el 26 de gener passat: “posar com a principi la llibertat de consciència”, diu, “és totalment inèdit al món àrab, una revolució intel·lectual: la religió esdevé qüestió personal. És una novetat sense precedents al món d'obediència musulmana”.

Al mateix temps, hem assistit a una paradoxal constatació que el poder, que amb algunes coses és més fort que mai, al mateix temps és més fràgil que mai. I posaré un exemple que potser sorprendrà una mica: ara fa un any de la renúncia del papa Benet XVI i la seva substitució pel papa Francesc. Un papa que renuncia al pontificat! La meua primera reacció, ho dic honestament, va ser: però què fa aquest, ara? Com pot arribar a desmitificar la peça central sobre la qual està construïda l'Església, la institució eclesial, i dimitir com si fos un president de govern qualsevol? Després, pensant-hi més... Bé, aquest home va tenir una intuïció que potser estaria bé que tinguessin els altres, que és que no n'hi ha prou de tenir la legalitat, has de sen-

tir la legitimitat; i ell va haver-hi un moment que, per les raons que fossin, va tenir el coratge de renunciar perquè no se sentia amb legitimitat suficient per tirar endavant. Bé, potser hi hauria alguns governants civils que podrien aprendre aquesta lliçó. En tot cas, hi ha un bellíssim llibre, curtet així, d'un filòsof italià que es diu Giorgio Agamben, que reflexiona sobre aquest tema i que el recomano. Però aquesta aparent lleugeresa, aquesta sensació de precarietat del poder, fins i tot amb una institució tan potent i amb tants anys d'història com l'Església catòlica, és més que això; s'estén a tots els àmbits del poder. Per què? Perquè estem en un moment d'una visibilitat excepcional. És molt difícil, facis el que facis i siguis on siguis, que no hi hagi algú amb un telèfon mòbil que et pugui enganxar i fotografïar. Això dóna una vulnerabilitat extraordinària. És veritat que tots aquests instruments que pot tenir un ciutadà qualsevol els té multiplicats per mil el mateix poder i, per tant, els pot utilitzar amb molta eficàcia contra nosaltres. Per tant, és més fort, però també és més dèbil. I planteja posar-nos qüestions fonamentals. Per exemple, la transparència. Està molt bé, la transparència. Però és possible una societat de transparència absoluta? No hi hauríem de pensar una mica, en això? Fins on pot arribar la transparència sense trencar alguna cosa substancial? Sembla que són qüestions sobre les quals paga la pena reflexionar.

I, al mateix temps, la crisi ha disparat al primer món les desigualtats interiors a les societats i ha creat a les societats unes fractures profundes. Fractures profundes que arriben a qüestionar la pròpia legitimitat del sistema. Ho diré amb un exemple molt clar: el treball. El sistema econòmic sobre el qual vivim està muntat sobre la idea, o està legitimat per la idea, que aquell qui té treball té les condicions per viure una vida digna i raonable. Aquest principi ja no es compleix. No només els aturats tenen problemes, sinó que aquells que tenen treball no tenen garantides les condicions de vida mínimes raonables. Això va a l'eix de legitimitat del sistema i no és sostenible d'una manera indefinida. És una altra tendència, un altre problema que ha aparegut en aquesta crisi i que ens col·loca en una situació extremadament delicada i molt exigent per als governants. Perquè, com diu l'escriptor polonès Adam Zagajewski, massa vegades tenim la sensació que els governants no saben llegir el que volem i el que necessitem. D'això se'n diu "crisi de representació".

Baixem, i ara ja a punts més breus i més concrets: Europa. A Europa ens vam passar l'any passat esperant la senyora Merkel, esperant que la senyora Merkel fos reelegida. Això és significatiu. Què vol dir? Una cosa molt senzilla. Que no som capaços de trobar el tipus d'institució política que ha de ser Europa. No somiem: Europa no pot ser un estat-nació a gran escala. No pot ser. No es donen les condicions. No pot

ser ni un estat-nació del model dels Estats Units. És una terra massa gastada, massa carregada d'història, amb diferències culturals massa profundes... No pot ser. El model ha de ser un altre. Però tampoc es pot quedar en un estadi de simple tractat intergovernamental en el qual... qui mana? Doncs el més fort. I en aquest moment Alemanya és el més fort. Hem estat esperant la senyora Merkel i ara estem esperant unes eleccions que hi haurà d'aquí a uns quants dies. Europa segueix en estat d'espera, i mentre espera i no acaba de trobar la manera adequada d'articular-se realment políticament, li passen coses, com la que li ha passat a Ucraïna aquests dies, o li passen coses com ara que unes polítiques d'austeritat i de devaluació salarial col·loquen Europa sencera en una situació de crisi econòmica i social, la recuperació de la qual tothom augura que serà extraordinàriament lenta.

Espanya. Espanya viu el que podríem dir —jo he utilitzat a vegades l'expressió *gripatge*, com una moto; les motos queden gripades i no poden avançar— un cert *gripatge* del règim polític sorgit de la transició. Ha estat un èxit. A mi em semblen una mica gratuïts els intents que hi ha en aquests moments de desqualificació global d'aquest règim. No. S'ha d'estar en el seu moment, en la seva gestació. S'ha de saber com era de difícil l'avaluació de forces en aquell moment i s'ha de saber que hi havia una preocupació fonamental, que

era garantir l'estabilitat, que el règim democràtic no durés 15 dies com havia durat gairebé sempre en la història d'Espanya. Es tractava de fer un règim que continués. Això va fer cometre algun error, probablement. Probablement és cert que quan el president González va arribar al poder amb l'autoritat política i moral més gran que s'ha donat en la història d'aquest país, doncs es va prioritzar més l'estabilitat que no pas la creació de la cultura democràtica que aquest país no tenia. Potser és veritat. Però en aquell moment era perfectament comprensible i, en certa manera, era la demanda que en aquell moment hi havia. Que després això ha donat un règim massa rígid, massa jerarquitzat, massa tancat en uns partits... És veritat. Que després no s'han fet evolucionar les possibilitats que tenia la Constitució, sinó que, a l'inrevés, s'ha tendit a limitar-la... Que després ens trobem que més de 30 anys més tard la raó principal o una de les raons principals per les quals es va crear l'estat de les autonomies, que és la integració còmoda de Catalunya i el País Basc a Espanya, no ha servit, i que Catalunya i el País Basc estan més fora de la sortida que no ho estaven pas en aquell moment, també és veritat. I sobre aquestes coses, el que ens hem de preguntar és què ha passat. Els perquè. En comptes de començar ja de primeres a tirar-nos arguments tòpics i repetits els uns contra els altres. Aquesta crisi política ha coincidit amb una crisi econòmica i social profunda i s'ha traduït en una crisi de desconfiança, de desconfiança gran. El règim polític espanyol requereix una redistribució

del poder i una renovació de dalt a baix. Es diu que la culpa de la crisi és del moviment independentista català; no és veritat. El moviment independentista català és l'expressió –com ha passat altres vegades–; històricament, cada vegada que Catalunya se n'ha volgut anar, és perquè el règim polític espanyol estava en una crisi que no s'aguantava dret. Aquest és l'ordre de les coses i no al contrari. I, és clar, és difícil. És difícil que els dos partits que han protagonitzat aquest període democràtic assumeixin la feina que haurien de fer, que és la de la reorganització, reforma de veritat, en el sentit de vertadera redistribució efectiva del poder, resolució dels problemes tan, tan encapsulats de la corrupció, i obertura suficient per entendre el que passa a cada un dels llocs del país. En canvi, ens trobem en una espècie de restauració conservadora en què la llei Wert lamina la pluralitat lingüística i consagra els privilegis de la religió, una llei de seguretat que sembla una llei d'ordre públic de l'antic règim i una llei de l'avortament que sembla que pretengui convertir la cosmovisió, la visió antropològica cristiana, en quelcom de compliment obligatori per a tothom.

Catalunya. La paraula transició ens torna a venir aquí. Estem en procés de transició, es diu. Estem, efectivament, en un complicat i complex procés de transició, del qual val la pena aprendre i entendre algunes coses. Primera d'elles: la importància dels projectes polítics. En una època poc

donada als projectes polítics, en què... Keynes deia –i feia aquella imatge– que hi hauria un moment ja proper, deia, que arribaríem a estar a la societat d’una manera en què ja sabríem cap on hem d’anar i quins són realment els objectius compartits, i que l’economia es podria assegurar al seient de darrere. Doncs no, l’economia segueix més que mai al seient de davant i anul·la o dificulta la possibilitat de construcció de projectes polítics dignes d’aquest nom. Un dels èxits del projecte independentista és aquest, que és un projecte polític en un moment en què no hi ha projectes polítics. Que en un moment en què ens diuen que estem davant d’un mur, en què l’horitzó és confús i complicat i que potser una miqueta... –Albert Camus deia en acabar la Segona Guerra Mundial que davant d’un mur només hi sobreviuen els gossos–, doncs en un moment en què estem davant d’un mur, hi ha algú que ha obert una finestreta i ha dit: *miri, escolti, allà hi ha un país que potser estaria bé, que potser seria diferent*. I això sí que té atractiu, és un projecte polític que ens porta en alguna direcció, ens insinua alguna direcció que podria ser interessant. Una altra cosa per destacar: la importància dels moviments socials. Entre la crisi del règim polític espanyol hi ha la crisi de representació. La gent no se sent representada pels partits tradicionals, per les organitzacions tradicionals. I, al mateix temps, això té una torna que és molt important i de vegades s’oblida: aquesta ruptura del vincle fa que als governants també els costi molt entendre el que realment preocupa la

gent. Han perdut el control..., han perdut una mica el coneixement de la gent, com si fossin dos móns diferents. Bé, els moviments socials, d'alguna manera, estan donant la paraula als que s'havien quedat sense paraula. I aquí, el moviment social per la independència ha adquirit una importància gairebé decisiva per explicar el procés en curs. És un procés extraordinàriament complicat, com a ningú se li pot escapar amb una mica de seny.

Un procés d'independència no és un canvi qualsevol. Afecta la distribució del poder d'una manera extraordinària, canvia de dalt a baix les estructures institucionals i polítiques, pot tenir conseqüències econòmiques extraordinàries. Ser aquí és un problema polític molt complicat; s'ha de demanar capacitat, coratge i decisió política a les persones que són responsables per trobar la manera de fer-lo evolucionar i de convertir-lo, no en una confrontació, sinó en una qüestió política en el sentit més noble de la paraula. Sembla complicat, perquè un no veu per enlloc els elementals protocols de comunicació que haurien de funcionar. Perquè dues persones es puguin entendre, han de tenir alguna cosa en comú en el llenguatge. Quan un diu blanc, l'altre ha d'entendre blanc, no pot entendre negre. I quan aquesta cosa en comú costa de veure, sembla que no hi és, vol dir que el problema és d'una envergadura extraordinària. Però, al mateix temps, és veritat que en contra de tots els apocalíptics discursos que

ens cauen a sobre, Catalunya va fent camí, les inversions estrangeres arriben més aquí que a altres llocs; per tant, vol dir que no hi ha desconfiança. Potser és perquè no s'ho creuen, senzillament potser és perquè no es creuen que això vagi endavant. Però, en tot cas, no hi ha la desconfiança que se suposa. En aquests moments Madrid està baixant, com a ciutat està patint una baixada sensible en moltes dimensions i, en canvi, Barcelona aguanta perfectament una investida tan complicada com ha estat l'investida de la crisi. Bé, tot això són uns senyals que són aquí, que existeixen i que em sembla que ens haurien de fer entendre que d'alguna manera ha de ser possible construir vies democràtiques que permetin solucions a un problema que no és cap fantasia ni és cap obsessió; és un problema polític real. El pitjor de tot seria que haguéssim d'arribar a la conclusió que ens ve de Crimea aquests dies: que és que si tens la força, te'n surts, i si, en canvi, vols anar per camins estrictament democràtics, t'ho prohibeixen. Això seria el pitjor que podria passar.

Gràcies.